

DALYVAVIMO PILIETINĖS VISUOMENĖS ORGANIZACIJŲ VEIKLOJE MOTYVACIJOS POKYČIAI

Jurgita Bersėnaitė¹, Rigita Tijūnaitienė²

Šiaulių universitetas, Architektų g. 1, LT–78366 Šiauliai, Lietuva

¹jurgita.bersenaite@su.lt

²rigita@smf.su.lt

Anotacija

Šiame straipsnyje analizuojama dalyvavimo pilietinės visuomenės organizacijų (PVO) veikloje individualistinių motyvų raiška, apibendrinant vidinius motyvus ir išorinius stimulus. Pirmoje straipsnio dalyje pateikiama individualistinių dalyvavimo PVO veikloje motyvų naudos aspektu teorinė apžvalga. Antroje straipsnio dalyje atskleidžiami empiriniai faktai individualistinių dalyvavimo PVO veikloje motyvų klausimu palyginant 2007 m. Tijūnaitienės atlikto tyrimo rezultatus su kitų autorių panašių 2008–2013 metų tyrimų rezultatais, siekiant išskirti motyvų raiškos pokyčius pagal sociodemografines charakteristikas. Nustatyta, kad piliečių dalyvavimą daugiau skatina vidiniai motyvai ir kur kas mažiau – išoriniai. Atskleisti empiriniai faktai individualistinių dalyvavimo PVO veikloje motyvų klausimu, konstatuojant dalyvavimo motyvų kaitą.

Pagrindiniai žodžiai: pilietinės visuomenės organizacijos, dalyvavimas, individualistiniai motyvai.

Įvadas

Visuomenės dalyvavimas – reiškinys ir tema, jau kuris laikas analizuojama ir mokslininkų, ir praktikų. Pasak Tijūnaitienės (2009), šia tematika plačiau domimasi jau daugiau nei šešis pastaruosius dešimtmečius. Jos teigimu, viena iš aktyviausių dalyvavimo formų – dalyvavimas pilietinės visuomenės organizacijų (toliau – PVO) veikloje, labiau koncentruojantis į savanorišką, bendruomeninę veiklą nei į įtaką sprendimų priėmimui, paslaugų teikimui ir pan.

Nors PVO veikloje daugiausiai dalyvauja išsilavinę, aktyvūs, didesnes pajamas gaunantys žmonės (Imbrasaitė, 2006; Pilietinės visuomenės institutas, 2013), vis dėlto pripažįstama (pvz., Marcinkevičiūtė, 2010; Christauskas, Petrauskienė, Marcinkevičiūtė, 2012), kad savanoriško dalyvavimo motyvacijos problematika vadybos kontekste mažai analizuota. Kitaip tariant, atsakymo, kodėl vienas ar kitas segmentas dalyvauja daugiau nei kitas ir kaip kinta dalyvavimo motyvacija, paieškos vyksta pačiu laiku ir vadybos mokslo kontekste yra tikslingos.

Motyvacija, kaip teigia U. S. Grisseman ir N. E. Stokburger-Sauer (2012, p. 1490), „nėra vienos

dimensijos konstruktas“; asmenys skiriasi motyvacijos lygiu ir orientacija. Kadangi motyvacija (šiuo atveju *dalyvavimo motyvacija*) yra sudėtingas, įvairiapusis reiškinys, analizuojant visuomeninę veiklą, kaip rodo Tijūnaitienės (2009), Petukienės (2010), Raddick, Bracey, Gay, Lintott, Murray, Schawinski, Szalay ir Vandenberg (2010), Turnhout, Van Bommel ir Aarts (2010), Ruolytės-Verschoore (2012) ir kt. tyrimai, nustatomi kompleksiniai motyvacijos aspektai.

Dalyvavimas yra keleto dimensijų konstruktas, todėl aktualumas gali būti irgi grindžiamas įvairių giminųjų mokslų aspektu, pvz., politologijos, edukologijos, sociologijos ir t. t., kur itin aktyviai, pvz., politinių piliečių dalyvavimą analizuoja Imbrasaitė (2009a, b; 2010; 2011). Tačiau šiame kontekste svarbiausias yra vadybinis laukas, todėl paminėtini autoriai Tijūnaitienė, Neverauskas, Balčiūnas (2009b), Petukienė (2010), Buzaitytė-Kašalynienė, Narkeliūnaitė (2011), Raipa, Buškevičiūtė (2011), Stumbraitė-Vilkišienė (2011), Christauskas ir kt. (2012), Gudžinskienė, Kurapkaitienė, Januškevičiūtė (2013) ir kt., savo publikacijose analizuojantys dalyvavimo pilietinės visuomenės organizacijų veikloje motyvaciją. Tam tikrus piliečių dalyvavimo segmentus arba atskirus dalyvavimo motyvacijos elementus tiria įvairūs autoriai bei jų grupės: *neįgaliųjų dalyvavimo NVO veikloje motyvacijos veiksniai* pristatyti Gerulaičio, Gudinavičiaus, Jurevičienės, Radzevičienės, Baranauskienės (2011) straipsnyje; *pilietiškumo ir dalyvavimo pilietinėse akcijose bei savanoriškoje veikloje ryšys* – Januškevičiūtės ir Čepulkauskienės (2012); *gyventojų dalyvavimo įvairioje socialinėje veikloje aktyvumas* – Žiliukaitės (2010); *jaunimo socialinis aktyvumas* – Zaleskienės, Gudžinskienės, Orintienės, Suboč (2008), Zaleskienės ir Žadeikaitės (2012); *moksleivių dalyvavimas mokyklos veikloje* – Pilkauskaitės-Valickienės ir Žukauskienės (2012), *popamokinėje veikloje* – Baltakienės (2013) publikacijose. Esama ir skirtingo lygio mokslo darbų, kuriuose analizuojamas *bendruomenių dalyvavimas nusikalstamumo prevencijoje* (Narkis,

2012); *neįgalių studentų dalyvavimas Lietuvos aukštosiose mokyklose* (Ruolytė-Verschoore, 2012); *mokinių dalyvavimas visuomeninėje veikloje* (Maslauskienė, 2011); *gyventojų dalyvavimas priimant savivaldos sprendimus* (Karužnaitė, 2011); *e. dalyvavimas nevyriausybinų organizacijų veikloje* (Jakutytė, 2012) ir t. t.

Šiame straipsnyje, kaip ir ankstesnėse vienos iš šio straipsnio bendraautorių publikacijose, mokslinio domėjimosi sritis apsiriboja ne pačiu dalyvavimu, kaip konstruktui, bet dalyvavimo motyvacija, kuri suprantama kaip vienas iš dalyvavimo koncepto determinantų (Tijūnaitienė, 2009), susidedantis iš kolektyvinių ir individualistinių motyvų, pastaruosius išskiriant į naudas bei kaštus. Kadangi apie dalyvavimo kaštus publikuota daug teorinių ir empirinių tyrimų, o apie naudas – sąlyginai mažiau, šioje publikacijoje atskleidžiama dalyvavimo PVO veikloje naudų (individualistinių motyvų) dinamika, t. y. pokyčių raiška per besikeičiančias pilietinės veiklos priežastis. Taigi čia bus atskleidžiamos dalyvavimo PVO veikloje paskatų tendencijos arba pokyčiai.

Dalyvavimo motyvai, pasak van Stekelenburg, Klandermans ir van Dijk (2009), tyrėjus domina jau daugiau nei du pastaruosius dešimtmečius, o jų aiškinimas grindžiamas ne viena teorija ar koncepciniu požiūriu. Motyvų, kurių visuma sudaro piliečio dalyvavimo motyvaciją (Petukienė, 2010, p. 73) – „vidines ir (arba) išorines jėgas, kurios lemia elgesio pradžią, kryptį, intensyvumą ir atkaklumą“ (Vallerand, 2004), supratimas yra svarbus kuriant didelę, įvairių pilietinę visuomenę (Taylor-Gooby, 2012) ir siekiant įtraukti piliečius į PVO veiklą, kai įsipareigojimą dalyvauti sunku paaiškinti sociodemografinėmis charakteristikomis ar motyvais. Pavyzdžiui, kodėl vyresnio amžiaus gyventojai labiau įsitraukia į meno, religinių organizacijų ir profesinių sąjungų veiklą, o vyrai dažniau dalyvauja politinių organizacijų veikloje nei moterys ir kodėl moterims labiau būdinga būti sveikatos, vaikų ar gyvūnų globos ar religinių organizacijų narėmis? Kokie motyvai lemia tokį pasirinkimą? Ar dalyvavimas PVO veikloje turi tendenciją kisti? Kodėl Lietuvoje nuo 2007 m. daugėjant asmenų, dalyvaujančių ne tik aplinkos tvarkymo talkose, vietos bendruomenių veikloje, bet ir PVO veikloje (Pilietinės visuomenės institutas, 2013), pagrindinės dalyvavimo priežastys yra labiau asmeninės, partikuliaristinės? Kiekvienas iš šių klausimų galėtų būti atskirų tyrimų sritis, tačiau šiame straipsnyje domimasi tik kaip piliečiai vertina savo dalyvavimo PVO veikloje motyvus lyties, amžiaus, išsimokslinimo ir gaunamų pajamų aspektu, todėl straipsnio **mokslinė problema** formuluojama tokiu klausimu: kaip reiškiasi individualistiniai motyvai (naudos aspektu) dalyvavimo PVO veikloje atžvilgiu ir kokios individualistinių motyvų

kaitos tendencijos yra identifikuojamos empiriniuose tyrimuose Lietuvoje.

Šio straipsnio tikslas – išanalizuoti individualistinius dalyvavimo PVO veikloje motyvų pokyčius naudos aspektu.

Uždaviniai:

- 1) pateikti individualistinių dalyvavimo PVO veikloje motyvų naudos aspektu teorinę apžvalgą;
- 2) atskleisti empirinius faktus individualistinių dalyvavimo PVO veikloje motyvų klausimu palyginant 2007 m. Tijūnaitienės atlikto tyrimo rezultatus su kitų autorių panašių tyrimų 2008–2013 metų rezultatais pagal sociodemografines charakteristikas.

Tyrimo logika. Didžioji dalis 2007 m. Tijūnaitienės atlikto disertacinio tyrimo rezultatų pristatyta Tijūnaitienės ir kitų bendraautorių (žr. literatūros sąrašą) publikacijose. Todėl šiame straipsnyje pristatomi likę minėtose publikacijose neviešinti disertacinio tyrimo duomenys, tačiau jie lyginami su kitų autorių tyrimų rezultatais ir vertinami pagal pokyčius iki 2013 metų.

Šis straipsnis rengtas per kelis etapus. Pirmiausia dalis rezultatų, aptariamų šiame straipsnyje, buvo paimta iš 2007 metais R. Tijūnaitienės atlikto empirinio tyrimo, pagrįsto Simmons ir Birchall sukurta abipusių paskatų teorija (plačiau apie ją rašo Tijūnaitienė, 2009; Tijūnaitienė ir kt., 2009a, b; Tijūnaitienė, Balčiūnas, 2010) tam, kad juos būtų galima traktuoti kaip pradinę empirinę bazę tolesnei analizei ir lyginimui. Pirmiau minėtose publikacijose pristatyta dalis tyrimo, per kurį apklausti 987 respondentai, rezultatų, susijusių su tuometine Lietuvos piliečių dalyvavimo motyvacija (individualistiniais ir kolektyviniais motyvais) bei ketinimais dalyvauti PVO veikloje ateityje, šioje publikacijoje naudojant likusią dalį. Antra, lyginant ir interpretuojant 2007 m. atlikto empirinio tyrimo publikacijose neviešintus rezultatus su pastarųjų penkerių metų tyrimais (pvz., Gedvilienė, Karasevičiūtė, 2012; Gerulaitis ir kt., 2011; Gudauskas, 2010; Guščinskienė, Čiburienė, 2010; Januškevičiūtė, Čepulkauskienė, 2012; Paužuolienė, Mauricienė, 2012; Pilkauskaitė-Valickienė, Žukauskienė, 2013 ir t. t.), buvo ieškoma motyvų lyties, amžiaus, išsimokslinimo ir gaunamų pajamų aspektu panašumų ir pokyčių.

Tyrimo metodai. Pirmoje straipsnio dalyje *išanalizuota mokslinė literatūra*, kurioje teoriniu aspektu apžvelgti individualistiniai dalyvavimo PVO motyvai, padarytas vidinių motyvų ir išorinių stimulų apibendrinimas.

Tijūnaitienės atskleistų empirinių rezultatų analizė atlikta taikant *anketinės apklausos, aprašomosios analizės, dažnių analizės, faktorinės analizės* metodus. Apie juos plačiau Tijūnaitienė (2009), Tijūnaitienė, Neverauskas, Balčiūnas (2009a, b), Tijūnaitienė, Balčiūnas (2010), Tijūnaitienė, Bersėnaitė (2011), o

šio straipsnio kontekste svarbus lyginimo metodas, apie kurį plačiau galima skaityti toliau.

Taigi empirinėje šio straipsnio dalyje Tijūnaitienės (2009) disertaciniame tyrime identifikuoti motyvai pristatomi *lyties, amžiaus, pajamų* bei *išsilavinimo* aspektais, o vėliau, antroje straipsnio dalyje, taikant *lyginimo metodą*¹⁵, derinta su kitų autorių atliktų tyrimų informacija, gauta skirtingais duomenų rinkimo būdais ir metais. Šis metodas suteikė galimybę aprašyti PVO veikloje dalyvaujančių piliečių motyvų panašumus arba skirtumus, kitaip sakant, motyvų pokyčius, ir kartu lėmė „lyginimo veiksmų, viso tyrimo analizės ir organizavimo realizavimą“ (Tidikis, 2003, p. 415). Taigi išnagrinėti keli skirtingų autorių ar jų kolektyvų atlikti ir apibendrinti tyrimai ieškant piliečių dalyvavimo motyvų kaitos tendencijų per penkerius metus.

Individualistinių dalyvavimo PVO veikloje motyvų teorinė apžvalga

Šiame straipsnyje *dalyvavimą* PVO veikloje laikant aktyviu piliečių susitelkimu į kolektyvines ir organizuotas pilietinės visuomenės formas, užmezgant ir palaikant informacijos ir sąveikos ryšius (Tijūnaitienė, 2009), yra domimasi aktyvios savanoriškos dalyvavimo elgsenos motyvais *lyties, amžiaus, išsilavinimo* ir *gaunamų pajamų* aspektais. Pažymėtina, kad PVO pritraukia asmenis, kuriems būdinga ir *individualistinė orientacija*, pvz., savirealizacija, asmeninių tikslų realizacija ir pan., ir *kolektyvinė orientacija*, pvz., bendros gerovės siekimas asmeninių tikslų sąskaita ir santykių su organizacijos nariais palaikymas net kai asmeniniai kaštai viršija gaunamą naudą (de León, Finkelstein, 2011; Nov ir kt., 2011b). Tačiau toliau šiame straipsnyje nuo *kolektyvinių dalyvavimo motyvų* atsiribojama (nors ir žinant, jog pastarieji motyvai, pasak Gonçalves ir kt. (2013), lemia aktyvesnę pilietinį dalyvavimą), tad šiame ir kitame skyrelyje analizuojami individualistiniai dalyvavimo PVO veikloje motyvai, kurių esmė, pasak Finkelstein (2012), yra orientacija į autonomiją, savarankiškumą ir savęs realizaciją, asmeniniams tikslams viršijant grupinius, kas šiame straipsnyje laikoma kolektyviniiais tikslais.

¹⁵ *Lyginimo metodas* – tai dviejų (ar daugiau) objektų arba atvejų sugretinimas, kurio esmė – gaunamos rezultatų ar kintamųjų verčių variacijos (Caramani, 2009). Lyginant fokusuojamasi į panašumus ir skirtumus tarp objektų (atvejų): yra arba nėra, anksčiau arba vėliau, greičiau arba lėčiau, N kartų daugiau arba mažiau. Kaip ir kiti kokybiniai metodai, *lyginimas*, pasak Juraitės (2005), yra kontekstualizuotas, t. y. informacija yra svarbi nagrinėjamos situacijos atžvilgiu; tačiau išskiriami ne tik pavieniams atvejams būdingi bendrumai, dėsniumai ir tendencijos. Be to, Deng (2010) teigimu, taikant lyginimo metodą laikomasi tam tikrų prielaidų: dviejų objektų lyginimas vyksta tuo pačiu metu; apsiribojama tam tikra sritimi – abu objektai priklauso tai pačiai tyrimo sferai; apibrėžiamas bendras standartas.

Dalyvavimo PVO veikloje motyvų raiškos analizė pradedama nuo sąvokos *motyvas* pateikimo. Nors literatūroje apie dalyvavimą (ypač anglų kalba) pakaitomis vartojamos *stimulo, akstino, motyvo, paskatos, naudos* ir *pasitenkinimo* sąvokos, šiame straipsnyje laikomasi požiūrio, kad nors tai ir nėra tas pats, visi išvardyti terminai vartojami sinonimiškai, vadovaujantis pirmiau minėta logika (Olgyaiová ir kt., 2005; Tijūnaitienė, 2009; Petukienė, 2010; Lai, 2011). Taigi *motyvais* vadinamos įvairios veiksmo priežastys, kurias nulemia žmogaus vidus ir išoriniai stimulai, nors, pasak Marcinkevičiūtės (2010, p. 32), „motyvais gali būti įvardijami *įvairiausi psichologiniai fenomenai*: įsivaizdavimai ir idėjos, jausmai ir išgyvenimai, poreikiai ir potraukiai, paskatos ir polinkiai, norai ir norėjimas, įpročiai, mintys ir pareigos jausmas, moralinės ir politinės nuostatos ir ketinimai, asmenybės psichiniai procesai, būsenos ir savybės, išorinio pasaulio dalykai, nuostatos ir net egzistavimo sąlygos“.

Šiuo metu motyvai ir pati motyvacija analizuojami daugelyje mokslų, ypač psichologijos, tačiau turint galvoje temos daugiaspektiškumą verta paminėti, kad motyvacija vis dėlto pradėta analizuoti pirmiausiai vadybos moksluose, t. y. marketingo literatūroje, pradėjus tirti vartotojų elgseną (Petukienė, 2010; Fullerton, 2011). Motyvai, pasak Kim, Van Dyne, Kamdar ir Johnson (2013), priklauso nuo konteksto, t. y. piliečių dalyvavimo motyvaciją veikia konteksto veiksniai. Asmeniniai poreikiai, interesai ir pomėgiai taip pat lemia dalyvavimo motyvus (Denters, Klok, 2010; Nikartas, 2012a). Piliečių dalyvavimą, Nikarto (2012a) teigimu, ypač skatina konkretūs, ilgalaikiai, mažiau pertraukiami poreikiai, kurie yra netenkinami arba to negalima išvengti. Tam prieštarauja Finkelstein (2012), apibendrinusi įvairius 1995–2002 m. publikuotus tyrimus. Ji teigia, jog savanoriškas dalyvavimas tęsiamas tol, kol veikla tenkina atitinkamus motyvus. Vadinasi, žmonės skiriasi savo motyvacija dalyvauti PVO veikloje, nors galima įžvelgti ir tam tikrų tendencijų, ko ir siekiama šiame straipsnyje. Sisteminant mokslinę literatūrą nustatyta, kad asmenys, linkę dalyvauti PVO veikloje, pasižymi tam tikromis savybėmis – „didesnis tapatinimasis su vietinėmis problemomis (rūpesčiais), didesnis socialinis pasitikėjimas, didesnis laisvo laiko kiekis“ (Nikartas, 2012a, p. 39, 48), kurios laikomos motyvaciniais veiksniais dalyvauti bendroje veikloje.

Toliau pateikiamoje 1 lentelėje pristatomi įvairių autorių išskiriami dviejų kontekstų – *vidinio* bei *išorinio* – individualistiniai dalyvavimo motyvai, nors siekdamai tikslumo vidinius šaltinius vadiname motyvais, o išorinius – stimulais arba veiksniais. Pažymėtina, kad mokslinėje literatūroje atskiri motyvai ar veiksniai traktuojami nevienareikšmiškai, todėl kai kurie autoriai tuos pačius motyvus priskiria skirtingiems kontekstams (šiuo atveju – vidiniams arba išoriniams motyvams).

Dalyvavimo PVO veikloje motyvacinių veiksnių ir motyvų klasifikavimas

Šaltinis	Sąvoka	Vidiniai motyvai	Išoriniai stimulai
Sabetzadeh, Tsui, 2011	Motyvaciniai veiksniai	Pripažinimas, pasitenkinimas	Finansinis atlygis, privilegijos (angl. <i>perks</i>)
Pakdelan, Mehdipour, Kheradmand, 2012	Motyvaciniai veiksniai	Vidiniai troškimai, emocijos	Galimybės, paskatinimas
Nikartas, 2012a	Motyvaciniai veiksniai	Asmens socialinis aktyvumas, neabejingumas, drąsa	-
Kleinman, Delborne, Anderson, 2009	Paskatos	Asmeniniai interesai	Pinigai
Ingledeu ir kt., 2009	Motyvai	<i>Malonumas</i> , pasitenkinimas	Atlygis ar bausmės, kurių vengiama
		<i>Gera savijauta</i>	
Tijūnaitienė, 2009	Paskatos, naudos / stimulai	Didesnė savirealizacija, <i>malonumas</i> , didesnis pasitikėjimas savimi, vertinga mokymosi patirtis, jausmas, kad galima labiau kontroliuoti savo gyvenimą, galimybė reikšti nuomonę	Finansinis atlygis, nauda karjeros ar politiniams siekiams, organizacijos vadovų pagalba sprendžiant asmenines problemas
Nov ir kt., 2011b	Motyvai	Orientacijos į normas ir <i>reputacijos</i> siekimo motyvai, altruizmas, <i>malonumas</i> , <i>tarpusavio sąveika</i> , intelektinė stimuliacija ir pareigos prisidėti jausmas	Gebėjimų plėtojimas ir statuso didinimas, atlygis – nauda: įgyta <i>reputacija</i> , naujų draugų susiradimas – <i>socialinė sąveika</i>
Nov ir kt., 2009	Motyvai, naudos	Pasitenkinimas, <i>malonumas</i> , <i>tarpusavio sąveika</i> ir pareigos prisidėti jausmas	Gebėjimų patobulinimas ir profesinio statuso padidinimas; <i>reputacijos</i> bendruomenėje susikūrimas
Meijer ir kt. 2012	Motyvai	Veikla, verta dalyvavimo, arba savirealizacija	<i>Malonumas</i> ar užmokestis
Chu, 2013	Motyvai	<i>Malonumas</i> , intelektiniai iššūkiai	-

Šaltinis: parengta straipsnio autorių remiantis išanalizuota literatūra (žr. literatūros sąrašą).

Pripažįstama (pvz., Rotman, Preece, Hammock, Procita, Hansen, Parr, Lewis, Jacobs, 2012; Gudžinskienė ir kt., 2013), kad būtent *vidiniai* motyvai lemia piliečių įsitraukimą ir nuolatinį dalyvavimą PVO veikloje. Tad verta apibendrinti, kas sudaro kolektyvinio dalyvavimo pagrindą, ir detaliau aptarti atskirą vidinių motyvų grupę. Šiai grupei daugelyje dalyvavimo motyvacijos šaltinių priskiriamas hedonistinis motyvas – *malonumas* arba *pasitenkinimas*, *savirealizacija*, kurią labiau teikia veikla, o ne jos pasekmės. Šis motyvas yra nukreiptas į save, t. y. vidinių troškimų ir emocijų tenkinimą, ir apibendrintai įvardijamas *egoizmu* – individo siekiu didinti savo gerovę. Egoizmo elementų turi piliečių dalyvavimas, pagrįstas pažintimi arba bendru PVO veiklos supratimu, ankstesnė dalyvavimo patirtis, su PVO veikla susijęs hobis ir noras daryti karjerą, o atskirais atvejais dalyvavimas grindžiamas subjektyviais interesais, gyvenamosios vietos ir nuosavybės klausimų sprendimu (pvz., Denters, Klok, 2010). Prie vidinių motyvų autoriai priskiria ir į kitus asmenis nukreiptą motyvą – *pareigos*

prisidėti jausmą, *tarpusavio sąveiką* ir iš kitų asmenų sulaukiamą *pripažinimą*, intelektinę stimuliaciją, kas, mūsų supratimu, veikiau laikytina išoriniais stimulais, bet ne vidiniais dalyvavimo motyvais. Gilesnė motyvų analizė atliekama psichologijos mokslo tyrimuose, o šiame kontekste svarbu juos žinoti tam, kad būtų galima panaudoti veiklai skatinti, nors straipsnyje apie tai ir nebus kalbama.

Kita dalyvavimo motyvų grupė – *išoriniai stimulai* – pirmiausia suvokiami kaip *nauda*, kurią gauna PVO veiklos dalyvis. Išoriniai motyvai yra instrumentiniai, o tai reiškia, jog dalyvaujama tam, kad būtų pasiektas išskirtinis rezultatas (Nov, Naaman, Ye, 2009). Vis dėlto, kaip teigia Nov, Arazy ir Anderson (2011b), atlygio motyvai savanoriškai į veiklą įsitraukiantiems piliečiams nėra tokie svarbūs. Naudos, viršijančios dalyvavimo kaštus, motyvas gali būti aiškinamas ir *išplėtotais gebėjimais*, *aukštesniu profesiniu statusu*, *sukurta reputacija bendruomenėje*. Taigi racionalūs piliečiai, anot Ozymy (2012, p. 104), dalyvavimo kaštus ir naudas vertina per savo

intereso prizmę. Akivaizdu, kad tai lemia gerovės, garbės ir teigiamo įvaizdžio siekimą, pvz., dalijantis savo žiniomis su kitais (Sabetzadeh, Tsui, 2011; Nov ir kt., 2009). Žmonėms aktualu ne tik augti įvairiomis prasmėmis, mokytis naujų dalykų, gauti išvalgų, bet ir būti pripažintiems už atliktus darbus, demonstruoti savo vertę kitiems, susidurti su iššūkiais ir juos įveikti, netgi tai, kad jų pavardė būtų minima žiniasklaidoje, jais būtų žavimasi (Ingledew, Markland, Ferguson, 2009; Rotman ir kt., 2012), reflektuoti patirtį ir didinti supratimą apie pasaulį (Meijer, Grimmikhuijsen, Brandsma, 2012).

Naudos, siejamos su dalyvavimu, pasak Lampe, Wash, Velasquez ir Ozkaya (2010, p. 2), neapsiriboja *tiksline verte* – teikti arba gauti informaciją, *visuomene padėti*, tačiau atsiskleidžia per *savęs atradimą* – socialinę sąveiką vardan išteklių ir savižinos, tarpasmeninių ryšių palaikymą dėl *socialinės paramos ir draugystės* ir pramogas, patiriant malonumą atsipalaidavus sąveikaujant su kitais dalyviais.

Iš 1 lentelės matyti, kad piliečiai į PVO veiklą įsitraukia ir dėl *atlygio* ar *bausmių*, kurių vengiama dalyvaujant veikloje (Ingledew ir kt., 2009), t. y. žmonės, būdami egoistiškai motyvuoti – siekdami naudos sau (pvz., materialinio ar socialinio atlygio) arba vengdami bausmių (pvz., baudų, gėdos, kaltės jausmo), gali pasitarnauti kitiems. Tenka pažymėti, kad tokie dalyvavimo motyvai kaip *reputacija*, *socialinė sąveika*, *gera savijauta* ir *malonumas* mokslininkų priskiriami abiem motyvų grupėms. Tai reiškia, jog iki šiol dar nepavyko išgryninti dalyvavimo motyvacijos.

Apibendrinant galima teigti, kad dalyvaujantieji PVO veikloje būdinga individualistinė ir kolektyvinė orientacija. Šio straipsnio kontekste tai reiškia individualistinius ir kolektyvinius dalyvavimo motyvus – skirtingas žmonių elgesio priežastis. Individualistiniai motyvai (naudos aspektu) dažniausiai skirstomi į dvi grupes – vidinius *motyvus* ir išorinius *stimulus*, nors pakaitomis abiejose grupėse vartojama ir *motyvo sąvoka*. Pažymėtina, kad dėl neišgrynintos dalyvavimo motyvacijos klasifikacijos atskiri motyvai siejami ir su išoriniais, ir su vidiniais elgesį lemiančiais veiksniais, pripažįstant, kad būtent vidiniai motyvai labiau skatina dalyvavimą PVO veikloje. Tačiau šiame straipsnyje ir nesiekama pateikti universalios motyvų klasifikacijos, o tik susisteminti juos tam, kad vėliau būtų galima išskirti tendencijas ar pokyčius lyties, amžiaus, išsimokslinimo ir gaunamų pajamų pjūviu.

Individualistinių dalyvavimo motyvų kaita: skirtingų empirinių tyrimų duomenų palyginimas

Kadangi šio straipsnio atspirties tašku pasirinktas Tijūnaitienės 2007 m. atliktas tyrimas, kurio rezultatai pirmą kartą viešai publikuoti 2009 m. parengtoje

disertacijoje ir kuriame dalyvavo piliečiai, tuo metu realiai ištraukę į bent vienos PVO veiklą, daroma prielaida, kad jie buvo „daugiau ar mažiau *įsisąmoninę* dalyvavimo stimulus (paskatas)“ (Tijūnaitienė, 2009, p. 120). Pastarojo tyrimo rezultatai šiame straipsnyje lyginami su 2008–2013 metais publikuotų tyrimų (Petukienė, 2010; Europos Parlamentas, 2011; Nikartas, 2012a; Pilietinės visuomenės institutas, 2013 ir kt.) rezultatais, siekiant nustatyti ir įvertinti aktyvaus pilietinio *dalyvavimo motyvų panašumus bei pokyčius*. Tai reiškia, jog straipsnio autorės domina ir besiformuojančios dalyvavimo tendencijos, ir kintančio dalyvavimo aktyvumo rezultatai, nors pripažįstama, kad ilgalaikio tyrimo rezultatai, ko gero, būtų patikimesni, nes leistų nustatyti naujų motyvacijos veiksnių ir „ryšių tarp jų atsiradimą, atskirų elementų ar jų grupių veikimo būdo <...> pasikeitimus“ (Bersėnaitė, Šaparnis, Šaparnienė, 2006, p. 20), o tai galėtų būti kitos publikacijos ar tyrimo tikslas.

Konstatuojant, kad savanorišką piliečių dalyvavimą PVO veikloje motyvuoja sudėtinga veiksnių sistema, kuri dinamiškai kinta dalyvaujant (Rotman ir kt., 2012), šiame skyrelyje individualistiniai (vidiniai ir išoriniai) motyvai interpretuojami atsižvelgiant į sociodemografines charakteristikas.

Vidiniams dalyvavimo determinantais autorės linkusios laikyti *didesnę savirealizaciją*, *malonumą*, *didesnę pasitikėjimą savimi*, *galimybę reikšti savo nuomonę*, *vertingą mokymosi patirtį* ir *jausmą*, kad *galima lengviau kontroliuoti savo gyvenimą*, o **išoriniams** (naudos) motyvais – *kitų žmonių pagarbą*, *reikšmingesnę socialinį vaidmenį*, *naudą karjeros arba politiniams siekiams*, *organizacijos vadovų pagalbą sprendžiant kylančias asmenines problemas* ir *finansinį atlygį*. Akivaizdu, jog visiems respondentams svarbiausi vidiniai, nematerialiniai dalyvavimo motyvai, o ne išoriniai stimulai, pvz., *finansinis atlygis* ir *vadovų pagalba sprendžiant asmenines problemas* (Tijūnaitienė, 2009). Šie rezultatai patvirtina teiginį, kad savanorystė „išsiskiria piniginiu neatlygintumu“ (Sakalauskas, Nikartas, 2012, p. 9), nes savanoriškai įsitraukiant į PVO veiklą ir tęsiant dalyvavimą patenkinami socialiniai, psichologiniai, savirealizacijos poreikiai, kurie galbūt yra ignoruojami pagrindiniame darbe (Butkuvienė, 2005; Nikartas, 2012b). Turint omeny, jog piliečiai, labiau vertinantys nematerialias paskatas, pasak Tijūnaitienės (2009), yra linkę išlaikyti tokį patį dalyvavimo intensyvumą arba netgi jį didinti, nenuostabu, kad ir kitų tyrimų rezultatai patvirtina jau ne kartą šiame straipsnyje išsakytą mintį, jog stipriausi dalyvavimo PVO veikloje motyvai yra vidiniai.

Kaip rodo Tijūnaitienės (2009) tyrimas (žr. 2 lent.), vertinant tokias naudas kaip *didesnę savirealizaciją*, *vertingą mokymosi patirtį*, *didesnis pasitikėjimas*

Ryšiai tarp individualistinių motyvų naudų ir lyties aspekto

Motyvai, stimulai	Iš viso	Vyrai	Moterys	p
<i>Didesnė savirealizacija</i>	889	307	582	0,000
<i>Vertinga mokymosi patirtis</i>	884	303	581	0,000
<i>Malonumas</i>	877	302	575	0,596
<i>Didesnis pasitikėjimas savimi</i>	885	304	581	0,000
<i>Galimybė reikšti nuomonę</i>	881	300	581	0,381
<i>Kitų žmonių pagarba man</i>	875	302	573	0,006
<i>Jausmas, kad galiu labiau kontroliuoti savo gyvenimą</i>	850	295	555	0,153
<i>Reikšmingesnis socialinis vaidmuo</i>	865	297	568	0,070
<i>Nauda karjeros arba politiniams siekiams</i>	879	305	574	0,814
<i>Organizacijos vadovai padeda spręsti kylančias asmenines problemas</i>	818	285	533	0,005
<i>Finansinis atlygis</i>	851	301	550	0,464

Pastaba: pilkame fone – vidiniai dalyvavimo motyvai, baltame – išoriniai.
Šaltinis: modifikuota straipsnio autorių, remiantis Tijūnaitiene (2009, p. 124).

savimi, kitų žmonių pagarba ir organizacijos vadovų pagalba sprendžiant kylančias asmenines problemas nustatyta reikšmingų skirtumų tarp PVO veikloje dalyvaujančių vyrų ir moterų, nes šių motyvų *p reikšmė* mažesnė nei 0,05. Tačiau kai kuriuose vėlesniuose dalyvavimo motyvų tyrimuose (pvz., Buzaitytė ir kt., 2011; Stumbraitė-Vilkišienė, 2011; Gudžinskienė ir kt., 2013) gauti rezultatai neanalizuojami lyties, amžiaus, išsimokslinimo ir gaunamų pajamų aspektais, todėl sunku vertinti tų apklausų reprezentatyvumą, nesudaryta prielaidų atsižvelgti į skirtingus šiuose tyrimuose dalyvavusių piliečių dalyvavimo motyvus.

Nematerialios, sunkiai apčiuopiamos *naudos* vertinimo rezultatus atitinka ir kitų tyrėjų pastebėjimai, kad dalyvaudamas savanoriškoje veikloje pilietis gali ugdyti savo gebėjimus, savybes ir atsakomybę, tobulėti, politiškai ir kognityviškai vystytis, padėti kitiems sprendžiant problemas, įgyti patirties, pasitikėjimo savimi (Lietuvos gyventojų nuostatų..., 2008; Kleinman ir kt., 2009; Europos Parlamentas, 2011; Hobbs, White, 2012; Sakalauskas, Nikartas, 2012; Pilkauskaitė-Valickienė, Žukauskienė, 2013). Tad savanoriška veikla leidžia individui patenkinti psichologinius, socialinius ir filosofinius poreikius, prasmingai praleisti laiką, dėl jos formuojasi vertybinės nuostatos, skatinamas altruizmas ir solidarumas, sprendžiamos įvairios problemos (pvz., socialinės izoliacijos ir pan.).

Tešiant apie dalyvavimo *motyvus*, verta pažymėti, kad beveik visi motyvai (išskyrus *malonumą, galimybę reikšti savo nuomonę ir kitų žmonių pagarbą*) reiškia tam tikrų asmenybės pokyčių siekį. Vadinasi, aktyvių piliečių sąmonėje dalyvavimas PVO veikloje, pasak Čepo (2012), Sakalausko ir Nikarto (2012), siejamas su augimo, vystymosi, plėtros pokyčiais, užtikrinančiais didesnes galimybes darbo rinkoje, aktyvų

visuomeninį gyvenimą, socialinio kapitalo kaupimą, mokymąsi visą gyvenimą, netgi jautrumą atskiroms žmonių grupėms ir reiškiniams, kiekvieno žmogaus vertinimą.

Toliau straipsnyje laikomasi tokios pačios logikos kaip ir Tijūnaitienės (2009) disertacijoje, t. y. analizuojant kiekvieną iš sociodemografinių dalyvavimo PVO veikloje motyvacijos aspektų pasitelkiamas lyginimo metodas – gretinami skirtingų tyrimų rezultatai. Savanoriško dalyvavimo *pokyčiai* (mažėjantis arba didėjantis dalyvavimo intensyvumas) mokslinėje literatūroje (pvz., Pilkauskaitė-Valickienė, Žukauskienė, 2012) siejami ne su laiko veiksmu, o su norint dalyvauti reikalingais įgūdžiais, kompetencijomis ir išipareigojimu, kurie įgyjami dar mokantis bendrojo lavinimo mokykloje; kintančiomis vertybėmis, dinamiška veiklos pasaulio aplinka, didėjančiu pilietiniu sąmoningumu ir t. t.

Lyties aspektas yra labai svarbus analizuojant *motyvacijos*, mokymosi ir pasiekimų tyrimų rezultatus. Kaip jau minėta, moterys ir vyrai skirtingai vertina dalyvavimo naudas (motyvus): moteris labiau stimuliuoja *didesnė savirealizacija* ir *vertinga mokymosi patirtis*, „kuri yra pažinimo, gebėjimų lavinimosi, saviugdos prielaida ir sąlyga“ (Rekis, 2011), bendro patyrimo ar požiūrio tam tikrais klausimais įgijimas (Gudauskas, 2010); o vyrus dalyvauti motyvuoja pirmiausia *malonumas*, tik po to *didesnė savirealizacija*. Vis dėlto ir *savirealizacijos*, ir *malonumo* motyvai siejami ir su piliečių ketinimais ateityje ne tik nemažinti, bet netgi didinti dalyvavimo PVO veikloje intensyvumą.

Nuomonių dėl dalyvavimą skatinančios *mokymosi patirties* išsiskyrimas tarp lyčių 2007 metais (Tijūnaitienė, 2009), kai apie 45 proc. moterų ir tik kiek

daugiau nei trečdaliui vyrų respondentų buvo labai svarbu gauti šią naudą dalyvaujant, grindžiama tuo, kad moterys geriau suvokia mokymosi naudą, nes, pvz., Lietuvoje jos dažniau nei vyrai įgyja vidurinį išsilavinimą ir baigia aukštąsias mokyklas (Gyventojų išsilavinimas ir..., 2013), dažniau dalyvauja ir formaliai tobulinant kvalifikaciją (Teresevičienė, 2007), yra aktyvesnės „visuomeninėje veikloje nei <...> mokiniai (vyrai)“ (Maslauskienė, 2011, p. 51), vaikystėje labiau ištraukia „į mokyklos veiklą, tuo tarpu berniukai – mažiau“ (Pilkauskaitė-Valickienė, Žukauskienė, 2012, p. 203). Be to, įvairūs tyrimai atskleidžia, kad mergaitės labiau nei vaikinai dėmesį sutelkia į mokslą (Nie, Liem, 2013). Tad, būdamos aktyvesnės asmeniniu ir profesiniu požiūriu, pasak Gedvilienės ir Karasevičiūtės (2012), merginos ir moterys turi daugiau galimybių gyventi sėkmingiau, asmeniškai tobulėti ir realizuoti save. Tai reiškia, jog išlieka tendencija motyvuoti dalyvavimą PVO veikloje intelektualių poreikių tenkinimu, kurį, ypač moterys, traktuoja kaip žinių sklaidą, gebėjimų plėtotę, suvokiama kaip dalyvavimo nauda.

Išoriniai dalyvavimo motyvai vertinami nevienareikšmiškai. Viena vertus, *finansinio atlygio* motyvas, kaip jau aprašyta (Nov ir kt., 2011b), nėra svarbus nei PVO veiklos dalyviams, nei viešosiose paslaugose dalyvaujantiems klientams (Petukienė, 2010). Kita vertus, gauti išorinį atlygį – materialinę naudą – arba pasiekti valdžią stereotipiškai yra būdinga vyriškajai visuomenės daliai (Paužuolienė, Mauricienė, 2012). Tokią situaciją iš dalies galima paaiškinti tuo, kad vyrai, dirbdami tiesioginį darbą, gauna didesnę atlyginimą nei moterys (Darbo užmokestis pirmąjį..., 2013), „greičiau kyla karjeros laiptais, užima aukštesnes pareigas“ nei moterys (Guščinskienė, Čiburienė, 2010), o PVO veiklą regi kaip malonų laiko leidimą ar didesnę savirealizacijos galimybę nei naudą. Tad aktyvūs PVO veiklos dalyviai yra pasiryžę duoti daugiau nei galėtų gauti.

Nustatyti skirtumai vienos iš geram piliečiui būtinų nuostatų (Kėrytė, 2010) – *didesnio pasitikėjimo savo jėgomis* (kurį suteiktų dalyvavimas PVO veikloje, pvz., sportavimas dėl geros savijautos ar gražios išvaizdos) – vertinimo atžvilgiu. Moterys labiau nei vyrai (pagal Tijūnaitienę, 2009) šį motyvą laiko svarbiu. Paaiškinti tokius tyrimo rezultatus galima, kaip teigiama Samašonok (2010) publikacijoje, tuo, kad dar jaunystėje vaikinai labiau nei merginos pasižymi didesniu pasitikėjimu savimi ir savo sugebėjimais lygiu. Tai leidžia jiems asmeniškai veikti ryžtingiau, „palaikyti sėkmingus kontaktus su kitais žmonėmis bei paprašyti jų paslaugos“. O merginos, vėliau – moterys yra mažiau „pasitikinčios savimi, yra mažiau atsparios nesėkmėms ir jautriau reaguoja į kritiką bei pastabas, dažniau išgyvena kaltės jausmą, kai negali

padėti kitam žmogui“ (Samašonok, 2010, p. 3). Remiantis sąlyginai naujais tyrimais (pvz., Zaleskienė, Žadeikaitė, 2012), pasitikėjimo savimi įgijimą dalyvaujant PVO veikloje vertina mažiau piliečių, todėl galima daryti prielaidą, jog į šias organizacijas įsitraukia arba dalyvavimą jose tęsia labiau savimi pasitikinčios arba šią savybę jau išsiugdžiusios asmenybės.

Priklausomybės nuo pajamų aspektas. Tijūnaitienės (2009) teigimu, kuo didesnę atlyginimą gauna piliečiai, tuo mažiau svarbus dalyvavimo motyvas – *finansinis atlygis*. Tačiau šiam teiginiui prieštarauja Kleinman ir kt. (2009) tyrimo rezultatai, pagal kuriuos teigiama, jog piliečiams skiriant daugiau savo laiko ir dėmesio PVO veiklai aktualus tampa atlygis (angl. *stipend*), nes sustiprina įsipareigojimą dalyvauti kaip sutarties tipas keičiant pinigus į laiką. Konstatuojant, jog piliečių dalyvavimo aktyvumas priklauso ne tik nuo finansinių išteklių, bet ir nuo turimų žinių bei patirties (Karužnaitė, 2011; Pilietinės visuomenės institutas, 2013), daroma prielaida, kad jeigu Lietuvos gyventojai patiria materialinių nepriteklių, jie rečiau įsitraukia į PVO veiklą ar tęsia dalyvavimą. Be to, kaip teigia Tijūnaitienė (2009), dauguma piliečių, kuriuos motyvuoja *finansinis atlygis*, net ir negaudami jo už dalyvavimą PVO veikloje tęstų dalyvavimą kolektyvinėje veikloje. O užsienyje atliktų tyrimų duomenimis (pvz., Ozymy, 2012, apibendrinusio įvairias publikacijas), išteklių stygiumi aiškinamas mažas pajamas gaunančių piliečių siekis dalyvauti politinėje veikloje, stiprus egoistinis motyvas.

Apžvelgiant Tijūnaitienės (2009) tyrimo rezultatus aiškėja, kad didėjant gaunamoms pajamoms mažėja *kitų žmonių pagarbos*, įgyjamos dalyvaujant, svarba. Tai reiškia, jog PVO veiklos dalyviams veikla, suteikianti didesnių pajamų, leidžia susikurti atitinkamą statusą ir įgyti aplinkinių pripažinimą – patirti išorinius motyvacijos stimulus. Be to, kadangi pilietiška aktyvesni yra aukštesnio statuso – aukštesnes pareigas einantys, pavaldžių darbuotojų turintys asmenys (Europos Parlamentas, 2011), keliama prielaida, jog jie išvelgia platesnes dalyvavimo naudas: *galimybę realizuoti save, įgyti didesnę pasitikėjimą savimi, jausmą, kad galima geriau kontroliuoti savo gyvenimą*, ir t. t.

Dalyvavimo charakteristika *amžius* taip pat turi įtakos dalyvavimo teikiamos naudos vertinimui. „Kuo žmonės jaunesni, tuo jiems labiau rūpi *mokymosi patirtis*“ (Tijūnaitienė, 2009, p. 130), o tai vienas iš dalyvavimo motyvų. Vadinas, jie tuo atviresni pokyčiams: labiau linkę užmegzti socialinius ryšius, siekti asmeninių laimėjimų, socialinės gerovės, apskritai domėtis mokslu (Slavickienė, 2012). Be abejo, jauniems žmonėms labai svarbu jaustis reikalingiems, laisviems, išreikšti save ir sėkmingai integruotis į bendruomenę, o socialinis bendravimas ir bendradarbiavimas, pasak Jonutytės ir Rechio (2009), Baltakienės

(2013), padeda siekti užsibrėžtų tikslų, skatina kūrybiškumą, iniciatyvą, pilietiškumą, vaizduotę ir pan. Iš aptarimo matyti, jog jaunimas savo dalyvavimą PVO veikloje įprasmina racionalių intelektualinių ir socialinių poreikių tenkinimu, taip pat išvelgia asmeninės socialinės kompetencijos ugdymosi naudą.

Tad PVO, apimančios daugybę įvairių veiklos rūšių, suteikia galimybių, ypač jaunimui, *išreikšti savo nuomonę, save realizuoti ir pajusti savivertę* ar net teikia *naudos karjeros ir politiniams siekiams* (bet bėgant metams paskata dalyvauti PVO veikloje dėl *šių motyvų* mažėja). Dar 2006 m. vidurinėse ir aukštosiose mokyklose Zaleskienės ir Tamulevičiūtės (2007) atlikto tyrimo duomenimis, Lietuvos jaunimas visuomeninį aktyvumą grindė ne tik pažintiniais ar naudos motyvais, bet ir noru dalytis turimais ištekliais (laiko, gebėjimų, pinigų, daiktų ir pan.) su kitais, pasirūpinti kitų asmenų poreikiais bei poreikiu užmegzti ir palaikyti kuo daugiau socialinių kontaktų. O remiantis Maslauskienės (2011, p. 44) tyrimo rezultatais jaunimo dalyvavimo PVO veikloje motyvai yra bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžių lavinimas, noras būti aktyviems, turiningai praleisti laiką, pasitikėjimo savimi ugdymas ir galimybė realizuoti savo gabumus bei idėjas. Apibendrinant pirmiau pristatytų tyrimų rezultatus, daugiau pastebimos egoistinės dalyvavimo paskatos, pirmenybę teikiant asmeniniams poreikiams.

Suvokdami mažiau dalyvavimo PVO veikloje naudos ir savo gyvenimą daugiau siedami su šeima nei su darbu ar visuomeniniu gyvenimu (Rapolienė, 2010), vyresni žmonės vis rečiau dalyvauja savanoriškoje veikloje. Tai patvirtina ir Pilietinės visuomenės instituto (2013) skelbiamo tyrimo rezultatai: pilietinis aktyvumas didžiausias 15–19 m. grupėje, o mažiausias – tarp 60–75 m. amžiaus piliečių. Tačiau Tijūnaitienės (2009, p. 116) atlikto tyrimo duomenys rodo priešingai „...vyresni – aktyvesni, nes tiek jau nebedirba viršvalandžių, praėjęs jaunystėje buvęs noras dirbti, dirbti, kad viso pasaulio pinigus uždirbtum...“. Šios prieštaros rodo, jog dalyvavimo intensyvumas kinta ne tik pagal amžiaus grupes, su amžiumi keičiasi ir piliečių interesai (pasirenkamos pilietinio aktyvumo formos, kurioms galbūt reikia mažiau laiko ir kitokių išteklių, ir pan.). Paminėtinas dar vienas vyresnio amžiaus piliečių dalyvavimo motyvas – noras „padėti panaudojant savo patirtį“ (Nikartas, 2012a, p. 56), siejamas su altruizmu – siekiu labiau didinti ne savo, o kitų gerovę; tai reiškia, jog vyresnio amžiaus PVO veiklos dalyviai nesitiki išorinio atlygio už skiriamą laiką, įdėtas pastangas, perteiktas žinias ar kitokią veiklą.

Kintantis (nepastovus, mažėjantis) dalyvavimas skirtingais amžiaus tarpsniais yra siejamas su besikeičiančiais asmenų interesais, laiko stygiumi dėl

didesnio poreikio daugiau dėmesio ir laiko skirti mokslui, vėliau – šeimai, „mažėjančiomis galimybėmis ištraukti į naują veiklą, ypač jei ji reikalauja gerų įgūdžių“ (Pilkauskaitė-Valickienė, Žukauskienė, 2012, p. 199). Tad neįžvelgdami galimybių mokytis, patirti malonumą ir save realizuoti vyresni piliečiai yra linkę mažinti savo dalyvavimo intensyvumą, kaip patvirtina jau anksčiau ne kartą minėtas Pilietinės visuomenės instituto (2013) publikuotas tyrimas.

Išsimokslinimo aspektas. Analizuojant tyrimų rezultatus ir vėliau juos lyginant tarpusavyje, atsiskleidė prieštaros dėl išsimokslinimo veiksnio ir dalyvavimo motyvų vertinimo ryšių. Viena vertus, kaip teigia Tijūnaitienė (2009, p. 132), „daugiau linkę dalyvauti aukštesniojo išsilavinimo individai“, kurie turi atitinkamų kompetencijų, pvz., jie linkę teikti kompetentingų pasiūlymų dėl problemos sprendimo, o ne skųstis, kas būdinga neišsilavinusiems (Karuznaitė, 2011) arba protestuojantiems žmonėms (van Stekenburg ir kt., 2009). Kita vertus, remiantis Denters ir Klok (2010, p. 595) tyrimo duomenimis, formalusis išsilavinimas neturi įtakos dalyvavimui. Vis dėlto studijos (pvz., užduotys raštu, grupėse, viešasis kalbėjimas) suteikia galimybių plėtoti gebėjimus, kurių gali prireikti dalyvaujant PVO veikloje, domėjimąsi viešaisiais reikalais ir t. t. (Ozomy, 2012, p. 105). Be to, piliečiai, manantys galį išreikšti savo požiūrį viešai, yra labiau linkę dalyvauti PVO veikloje, o tai dažniausiai siejama su išsilavinusiais žmonėmis nei su mažiau savimi pasitikinčiais gyventojais (Denters, Klok, 2010; Gonçalves ir kt., 2013). Taigi dalyvavimo intensyvumas labiau sietinas ne tiek su formaliuoju išsimokslinimu, kiek su piliečių žiniomis, gebėjimais ir įgūdžiais, įgyjamais ne tik siekiant atitinkamos kvalifikacijos, bet ir dalyvaujant PVO veikloje.

Kaip jau minėta, *mokymosi patirtis* dalyvaujant PVO veikloje labiausiai vertinama tarp jaunesnių piliečių, t. y. tarp tokių, kurie nėra įgiję aukštojo išsilavinimo (Tijūnaitienės, 2009). Tokį kontrastą galima paaiškinti tuo, kad žemesnio išsilavinimo žmonės labiausiai vertina *mokymosi patirtį*, įgyjamą dalyvaujant, kai mokomasi iš labiau patyrusių organizacijos narių stebint juos ir vykdant bendrą veiklą (Palaimaitė, Radzevičienė, 2009), o nauji įgūdžiai, nauja patirtis ir informacija pakeičia dalyvaujančiųjų gyvenimą (Kėrytė, 2010; Pilietinės visuomenės institutas, 2013). Taigi savanoriškas piliečių dalyvavimas grindžiamas asmeninių interesų tenkinimu – savo asmenybės ugdymu kartu atliekant visuomenei naudingą darbą.

Dalyvavimo motyvai *malonumas* ir *didesnė savirealizacija* vertingiausi vidurinį išsilavinimą turintiems asmenims ir priešingai – mažiausiai *malonumą* kaip paskatą vertina aukštesnįjį ir aukštąjį išsilavinimą įgiję piliečiai, o *savirealizacijos* galimybių PVO veikloje neįžvelgia turintieji profesinį ir aukštesnįjį

išsilavinimą (Tijūnaitienė, 2009). Tačiau apžvelgus pastarųjų penkerių metų tyrimus matyti, jog tarp dalyvavimo motyvų *malonumas* neminimas. Keliami prielaida, jog nei tyrimų autoriai, nei jų dalyviai ištraukimo į PVO neįsitraukia neatlygintina veikla, kurios rezultatas *malonumas* – dvasinė nauda, pvz., pasitenkinimas veikla. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad dalyvavimas pilietinės visuomenės organizacijų veikloje dažniausiai traktuojamas kaip galimybė mokytis, ugdytis, tobulėti, atsinaujinti – apskritai tariant, gauti patirties naudos. Akivaizdu, jog piliečiai savo dalyvavimą motyvuoja tuo, kad jiems malonu mokytis iš kitų per bendrą veiklą, bendrauti, turėti galimybių diskutuoti.

Išvados

Mokslinės literatūros analizė atskleidė, kad dalyvavimo PVO veikloje motyvaciją sudarantys kolektyviniai ir individualistiniai motyvai siejami su naudą ir kaštų bei nuostatomis, išreikštomis elgesio prielaidomis.

Apžvelgus mokslinę literatūrą, nustatyta, jog individualistiniai motyvai skirstomi į vidinius ir išorinius. Pastebima, kad tokie motyvai kaip *reputacija*, *socialinė sąveika*, *gera savijauta* ir *malonumas* skirtingose publikacijose priskiriami arba vidiniams motyvams, arba išoriniams stimulams, nors vis dėlto tai nėra tas pats.

Grindžiant piliečių dalyvavimą PVO veikloje dažniausiai minimi psichologiniai (vidiniai) motyvai – pasitenkinimas, malonumas, taip pat materialiniai (išoriniai) stimulai – atlygis, pinigai. Nauda, viršijanti dalyvavimo kaštus, traktuojama kaip tobulėjimas, savirealizacija, pripažinimas visuomenėje, aukštesnio statuso ar padėties įgijimas, geros reputacijos susikūrimas. Individualistinė piliečių dalyvavimo motyvacija, pagrįsta psichologiniais veiksniais, siejama su teigiamomis emocijomis, vidinių troškimų patenkinimu, jausmu, kad galima labiau kontroliuoti savo gyvenimą, ir t. t.

Analizuojant ir lyginant įvairius 2008–2013 metais publikuotus empirinius tyrimus (ir pagrindiniu tyrimu šio straipsnio autorių laikomą Tijūnaitienės (2009), ir vėlesnius tyrimus), pastebėta tendencija, kad piliečių dalyvavimą daugiau skatina vidiniai motyvai (pvz., galimybė įgyti naujų žinių, supratimo, pasitikėjimo savimi, plėtoti gebėjimus ir kompetencijas, noras padėti kitiems, savirealizacija, malonumas, galimybė reikšti nuomonę) ir kur kas mažiau – išoriniai stimulai (pvz., finansinis atlygis, reikšmingesnis socialinis vaidmuo ar nauda karjerai). Taigi tyrimų analizė išryškino tam tikrą dalyvavimo motyvų pastovumą: individuali dalyvavimo nauda piliečiams – savirealizacija ir asmeninis tobulėjimas, mokymosi patirtis, sudarantys sąlygas profesinei ir socialinei integracijai.

Apibendrinant mokslinių tyrimų duomenis ir jų interpretacijas, galima išskirti keletą dalyvavimo PVO veikloje motyvų tendencijų ir pokyčių pagal straipsnyje analizuotus sociodemografinius aspektus. Pirmiausia pastebimas nuolatinis piliečių moterų *didesnis pasitikėjimo savimi*, kaip dalyvavimo motyvo, išskyrimas įvairiuose tyrimuose. Be to, moterys labiau nei vyrai vertina ir dalyvavimo teikiamą naudą – galimybę įgyti *mokymosi* su kitais ir iš kitų patirties. Tačiau pabrėžtina ir tai, jog Tijūnaitienės tyrime fiksuotas dalyvavimo motyvas – *kitų žmonių pagalba* – nebuvo toks reikšmingas nė vienai lyčiai. O motyvas PVO *vadovo pagalba sprendžiant asmenines problemas* apskritai nebuvo įtrauktas į jokių kitų dalyvavimo motyvų vertinimą.

Lyginant piliečių atliktą motyvų vertinimą priklausomybės nuo pajamų aspektu, išskirtos tokios tendencijos: mažiausiai *finansinį atlygi*, kaip dalyvavimo PVO veikloje motyvą, išskiria didesnes pajamas gaunantys asmenys, jie išvelgia kitokią dalyvavimo PVO veikloje naudą – *galimybę realizuoti save, įgyti didesnę pasitikėjimą savimi, jausmą, kad galima geriau kontroliuoti savo gyvenimą*, ir t. t.

Daugelis tyrėjų pažymi, jog jaunimas ir anksčiau, ir dabar labiau nei vyresni žmonės išvelgia dalyvavimo PVO veikloje naudą – *mokymosi galimybes*, daugiau akcentuoja psichologinius dalyvavimo motyvus ir apskritai yra labiau nusiteikę dalyvauti PVO veikloje sekdamas kitų narių (galbūt ir vyresniųjų) pavyzdžiu. Taigi jaunimui dalyvavimas padeda edukuotis ir socializuotis, t. y. ypač pabrėžtini nekintantys dalyvavimo motyvai – *žinios* ir *supratimas*.

Lyginant skirtingų autorių tyrimų rezultatus, pastebėta prieštarų tarp išsimokslinimo veiksnio ir dalyvavimo motyvų vertinimo ryšių. Priklausomai nuo konteksto (kultūrinio, geografinio ir t. t.), atsiskleidžia dalyvavimo motyvų vertinimo pokyčiai: į PVO veiklą ištraukiant skirtingo išsilavinimo asmenims, vis labiau ryškėja tendencija dalyvavimą PVO veikloje motyvuoti galimybe *įgyti naujų žinių, gebėjimų, dalytis savo žiniomis* bei *patirtimi, išbandyti save* ir kt., ko galbūt nebuvo galima pasiekti savo aplinkoje, įgijus atitinkamą išsilavinimą.

Literatūra

1. Baltakienė, L. (2013). Relationships between 16-18-Year-Old Students' Participation in Extracurricular Activities and Their Pro-Social Behaviour As Well As Their Value Orientations. *Ugdymas. Kūno Kultūra. Sportas [Education. Physical Training. Sport]*, 1 (88), 18–24.
2. Bersėnaitė, J., Šaparnis, G., Šaparnienė, D. (2006). Pokyčių valdymas besimokančioje organizacijoje: darbuotojų nuomonių raiška. *Socialiniai tyrimai: mokslo darbai*, 1, 19–28.
3. Butkuvienė, E. (2005). Dalyvavimas savanoriškoje veikloje: situacija ir perspektyvos Lietuvoje po 1990-ųjų. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2, 86–99.

4. Buzaitytė-Kašalynienė, J., Narkeliūnaitė, I. (2011). Promoting Factors of Youth Participation in Non-Governmental Organizations. *Sveikatos ir socialinių mokslų taikomieji tyrimai: sandūra ir sąveika [Applied Research In Health And Social Sciences: Interface And Interaction]*, 1(8), 88–95.
5. Caramani, D. (2009). *Introduction to the Comparative Method with Boolean Algebra*. Los Angeles: SAGE.
6. Christauskas, C., Petrauskienė, R., Marcinkevičiūtė, L. (2012). Theoretical and Practical Aspects of Volunteer Organisation Members (Volunteers) Motivation. *Inžinerinė ekonomika [Engineering Economics]*, 23 (5), 517–524.
7. Chu, K. M. (2013). Motives for participation in Internet innovation intermediary platforms. *Information Processing and Management*, 49, 945–953.
8. Čepas, A. (2012). Savanorystės skatinimo formos nacionaliniu lygmeniu. In Sakalauskas, G. (red.), *Savanorystė probacijos sistemoje: prielaidos ir galimybės (27–45)*. Vilnius: Teisės institutas.
9. Darbo užmokestis pirmąjį 2013 m. ketvirtį (2013). Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Prieiga per internetą: <http://osp.stat.gov.lt/pranesimai-spaudai?articleId=693116>.
10. de León, M. C. D., Finkelstein, M. S. (2011). Individualism/collectivism and organizational citizenship behaviour. *Psicothema*, 23 (3), 401–406.
11. Deng, X. (2010). Problem and Method: The Possibility of Comparative Study—Using “Lun Liujia Yaozhi” as an Example. *Frontiers of Philosophy in China*, 5 (4), 575–600.
12. Denters, B., Klok, P. J. (2010). Rebuilding Roombeek: Patterns of Citizen Participation in Urban Governance. *Urban Affairs Review*, 45 (5), 583–607.
13. Europos Parlamentas (2011). *Savanoriška veikla ir kartų solidarumas*. Ataskaita. Prieiga per internetą: http://www.europarl.europa.eu/pdf/eurobarometre/2011/juillet/04_07/rapport_%20eb75_2_%20benevolat_lt.pdf.
14. Finkelstein, M. A. (2012). Individualism/Collectivism and Organizational Citizenship Behavior: An Integrative Framework. *Social Behavior and Personality*, 40 (10), 1633–1644.
15. Fullerton, R. A. (2011). The Birth of Consumer Behavior: Motivation Research in the 1950s. *CHARM*, 15, 61–68.
16. Gedvilienė, G., Karasevičiūtė, S. (2012). Suaugusiųjų požiūris į IKT žinių visuomenėje. *Aukštųjų mokyklų vaidmuo visuomenėje: iššūkiai, tendencijos ir perspektyvos. Mokslo darbai [Role of higher education institutions in society: challenges, tendencies and perspectives. Academic papers]*, 1 (1), 67–74.
17. Gerulaitis, D., Gudiniavičius, B., Jurevičienė, M., Radzevičienė, L., Baranauskienė, I. (2011). Neįgaliųjų sveikatinimo lūkesčių tenkinimas NVO veiklose. *Sveikatos mokslai*, 1, 3837–3842.
18. Gyventojų išsilavinimas ir kalbų mokėjimas (2013). Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Prieiga per internetą: <http://web.stat.gov.lt/lt/news/view?id=11966&PHPSESSID=7ab4c27d-94df0eeb5abc6d7900a086cf>.
19. Gonçalves, J., Kostakos, V., Karapanos, E., Barreto, M., Camacho, T., Tomasic, A., Zimmerman, J. (2013). Citizen Motivation on the Go: The Role of Psychological Empowerment. *Interacting with Computers*, 1–12.
20. Grisseman, U. S., Stokburger-Sauer, N. E. (2012). Customer co-creation of travel services: The role of company support and customer satisfaction with the co-creation performance. *Tourism Management*, 33, 1483–1492.
21. Gudauskas, R. (2010). Socioedukaciniai žinių vadybos aspektai: patyrimo bendruomenių formavimas. *Socialinis ugdymas*, 11 (22), 65–74.
22. Gudžinskienė, V., Kurapkaitienė, N., Januškevičiūtė, A. (2013). Savanorystės multikultūrinėje aplinkoje vadovas: projekto patirtis. VšĮ Sorre. Prieiga per internetą: https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/10608/vadovas_visas.pdf?sequence=1.
23. Guščinskienė, J., Čiburienė, J. (2010). Darbo rinka Lietuvoje: moterų ir vyrų padėtis. *Verslas, vadyba ir studijos*, 8 (1), 271–284.
24. Hobbs, S. J., White, P. C. L. (2012). Motivations and barriers in relation to community participation in biodiversity recording. *Journal for Nature Conservation*, 20, 364–373.
25. Imbrasaitė, J. (2009a). Political Participation Typology in Postcommunist Lithuania. *Socialiniai mokslai*, 2 (64), 67–78.
26. Imbrasaitė, J. (2009b). The Search for ‘monitorial citizen’: the Lithuanian case. *Socialiniai mokslai*, 3 (65), 49–59.
27. Imbrasaitė, J. (2010). What types of participants?: patterns of political participation in Lithuania. *Kultūra ir visuomenė: socialinių tyrimų žurnalas*, 1 (1), 43–61.
28. Imbrasaitė, J. (2011). Citizenship typology in Lithuania: traditional active or postmodern citizenship? *Socialiniai mokslai*, 2 (72), 44–57.
29. Ingledew, D. K., Markland, D., Ferguson, E. (2009). Three Levels of Exercise Motivation. *Applied Psychology: Health and Well-Being*, 1 (3), 336–355.
30. Jakutytė, K. (2012). Nevyriausybių organizacijų veiklų įgyvendinimas e. dalyvavimo aspektu. *Viešojo politika ir administravimas [Public Policy and Administration]*, 11 (2), 287–301.
31. Januškevičiūtė, J., Čepulkauskienė, V. (2012). Pilietiškumo ir tautiškumo santykiai globalizacijos kontekste. *Šiuolaikinio specialisto kompetencijos: teorijos ir praktikos dermė*, 2, 1–11.
32. Jonutytė, I., Rekis, D. (2009). 14–18 metų jaunųjų savanorių saviugdos galimybės nevyriausybinesse organizacijose. *Socialinis ugdymas*, 8 (19), 72–82.
33. Juraitė, K. (2005). Lyginamieji tyrimo metodai: nuo intensyvaus ir ekstensyvaus prie visapusiško tyrimo. Prieiga per internetą: http://fcis.vdu.lt/~z.lydeka@adm.vdu.lt/KJuraitė_paskaita%20ISM%202.pdf.
34. Karužnaitė, E. (2011). Gyventojų dalyvavimo savivaldos sprendimų priėmimo procese teisinis reguliavimas ir praktinis įgyvendinimas: Šiaulių miesto seniūnijų atvejis (bakalauro baigiamasis darbas, Šiaulių universitetas).
35. Kėrytė, Ž. (2010). Pilietiškumo konstravimas globalumo kontekste: NVO vaidmens kaita Lietuvoje. *Kultūra ir visuomenė*, 1 (2), 67–83.

36. Kim, Y. J., Van Dyne, L., Kamdar, D., Johnson, R. E. (2013). Why and when do motives matter? An integrative model of motives, role cognitions, and social support as predictors of OCB. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 121, 231–245.
37. Kleinman, D. L., Delborne, J. A., Anderson, A. A. (2009). Engaging citizens: The high cost of citizen participation in high technology. *Public Understanding of Science*, 1, 1–20.
38. Lai, E. R. (2011). *Motivation: A Literature Review*. Research Report. Prieiga per internetą: http://www.pearsonassessments.com/hai/images/tmrs/motivation_review_final.pdf.
39. Lampe, C., Wash, R., Velasquez, A., Ozkaya, E. (2010). Motivations to Participate in Online Communities. Prieiga per internetą: http://rickwash.org/papers/pap1604_lampe.pdf.
40. Lietuvos gyventojų nuostatų ir atvirumo savanorystės idėjai studija (2008). Prieiga per internetą: http://www.3sektorius.lt/docs/Savanoryste_TNS_2013-02-27_11:58:00.pdf.
41. Marcinkevičiūtė, L. (2010). Bendruomenės narių veiklos motyvai savanoriškose organizacijose. *4-oji mokslinė - praktinė konferencija „Lietuvos kaimo vietovių konkurencingumo stiprinimas: geroji patirtis“*, (30–34). Akademija: Lietuvos žemės ūkio universitetas.
42. Maslauskienė, S. (2011). Mokinių dalyvavimas visuomeninėje veikloje (magistro darbas, Vilniaus pedagoginis universitetas).
43. Meijer, A., Grimmelikhuijsen, S., Brandsma, G. J. (2012). Communities of Public Service Support Citizens engage in social learning in peer-to-peer networks. *Government Information Quarterly*, 29, 21–29.
44. Merkys, G., Brazienė, R. (2010). Valstybės tarnautojų pasitenkinimas darbu ir motyvacija mokytis: lytiškumo ir amžiaus efektai. *Viešojoji politika ir administravimas*, 31, 107–118.
45. Nie, Y., Liem, G. A. D. (2013). Extending antecedents of achievement goals: The double-edged sword effect of social-oriented achievement motive and gender differences. *Learning and Individual Differences*, 23, 249–255.
46. Nikartas, S. (2012a). Bendruomenių dalyvavimas nusikalstamumo prevencijoje (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas).
47. Nikartas, S. (2012b). Savanorystės organizavimas ir palaikymas. In Sakalauskas, G. (red.), *Savanorystė probacijos sistemoje: prielaidos ir galimybės* (100–130). Vilnius: Teisės institutas.
48. Nov, O., Arazy, O., Anderson, D. (2011a). Dusting for science: motivation and participation of digital citizen science volunteers. *iConference 2011*, February 8–11, 2011, Seattle, WA, USA.
49. Nov, O., Arazy, O., Anderson, D. (2011b). Technology-Mediated Citizen Science Participation: A Motivational Model. *Proceedings of the AAAI International Conference on Weblogs and Social Media (ICWSM 2011)*. Barcelona, Spain, July 2011.
50. Nov, O., Naaman, M., Ye, C. (2009). Analysis of Participation in an Online Photo-Sharing Community: A Multidimensional Perspective. Prieiga per internetą: <http://infolab.stanford.edu/~mor/research/NovNaamanYeJASIST2010.pdf>.
51. Olgyaiová, K., Pongrácz, E., Mikkola, T., Škapa, R., Keiski, R. L. (2005). Attitudes toward waste minimization in Finland and Czech Republic – Barriers and drivers. Proceedings of the RESOPT closing seminar ‘Waste minimization and utilization in Oulu region: Drivers and constraints’ edited by Eva Pongrácz. Oulu University Press, Oulu (85–109). Prieiga per internetą: <http://www oulu.fi/resopt/results/Olgyai.pdf>.
52. Ozmy, J. (2012). The Poverty of Participation: Self-Interest, Student Loans, and Student Activism. *Political Behavior*, 34, 103–116.
53. Pakdelan, S., Mehdipour, A., Kheradmand, A. (2012). Analysis of motivational factors of participants in the sport for all. *International Research Journal of Applied and Basic Sciences*, 3 (9), 1818–1824.
54. Palaimaitė, A., Radzevičienė, A. (2009). Kultūrinė kompetencija jaunimo nevyriausybių organizacijų tarptautinės veiklos kontekste. *Mokslas – Lietuvos ateitis*, 1 (3), 46–50.
55. Paužuolienė, J., Mauricienė, I. (2012). Karjeros planavimas įvertinant demografinės charakteristikas. *Vadyba [Journal of Management]*, 2 (21), 41–46.
56. Petukienė, E. (2010). Klientų dalyvavimo viešosiose paslaugose valdymas Lietuvos seniūnijose (daktaro disertacija, Kauno technologijos universitetas).
57. Pilietinės visuomenės institutas (2013). *Pilietinės galios indeksas. 2012 metai*. Tyrimo ataskaita. Prieiga per internetą: <http://www.civitas.lt/lt/?pid=74&id=78>.
58. Pilkauskaitė-Valickienė, R., Žukauskienė, R. (2012). Dalyvavimo mokyklos veikloje raidos trajektorijos vėlyvojoje paauglystėje. *Socialinis darbas [Social Work]*, 11 (1), 197–208.
59. Pilkauskaitė-Valickienė, R., Žukauskienė, R. (2013). Numatomas socialinis dalyvavimas vėlyvojoje paauglystėje: yra viena ar kelios raidos trajektorijos? *Socialinis darbas [Social Work]*, 12 (1), 163–174.
60. Raddick, M. J., Bracey, G., Gay, P. L., Lintott, C. J., Murray, P., Schawinski, K., Szalay, A. S., Vandenberg, J. (2010). Galaxy Zoo: Exploring the Motivations of Citizen Science Volunteers. *Astronomy Education Review*, 9, 1–16.
61. Raipa, A., Buškevičiūtė, J. (2011). Piliečių dalyvavimas priimančiam sprendimui: naujojo viešojo valdymo kontekstas. *Viešasis administravimas*, 2 (30), 27–35.
62. Ramsey, F. L., Schafer, D. W. (2013). *The Statistical Sleuth: A Course in Methods of Data Analysis*. Boston: Cengage Learning.
63. Rapolienė, G. (2010). Vyresnio amžiaus žmonės Lietuvos žiniasklaidoje: naivūs, kenčiantys ir bejėgiai. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 1 (26), 99–115.
64. Rekis, D. (2011). Studentų socialinio dalyvavimo aukštosios mokyklos gyvenime problema: situacija ir perspektyva. *Tiltai*, 1, 103–120.
65. Rotman, D., Preece, J., Hammock, J., Procita, K., Hansen, D., Parr, C., Lewis, D., Jacobs, D. (2012). Dynamic Changes in Motivation in Collaborative Citizen-Science Projects. *CSCW 2012*, Seattle, Washington. Prieiga per internetą: <http://hci2.cs.umd.edu/trs/2011-28/2011-28.pdf>.
66. Ruolytė-Verschoore, R. (2012). Neįgaliųjų studentų dalyvavimas Lietuvos aukštosiose mokyklose (daktaro disertacija, Vytauto Didžiojo universitetas).

67. Sabetzadeh, F., Tsui, E. (2011). Social motives polarity and its impact on knowledge sharing. *VINE: The journal of information and knowledge management systems*, 41 (1), 76–88.
68. Sakalauskas, G., Nikartas, S. (2012). Kas yra savanorystė? In Gintautas Sakalauskas, G. (red.), *Savanorystė probacijos sistemoje: prielaidos ir galimybės* (9–26). Vilnius: Teisės institutas.
69. Samašonok, K. (2010). Vilniaus kolegijos verslo vadybos fakulteto studentų socialinės kompetencijos ypatumai, jos plėtros galimybės. *Tarptautinė mokslinė-praktinė konferencija „Šiuolaikinio specialisto kompetencijos: teorijos ir praktikos dermė“*. Kaunas: Kauno kolegija. Prieiga per internetą: <https://ojs.kauko.lt/index.php/ssktpd/article/view/80/74>.
70. Slavickienė, A. (2012). Žemdirbių tęstinio mokymo organizavimo problemos ir jų sprendimo būdai. *Aukštųjų mokyklų vaidmuo visuomenėje: iššūkiai, tendencijos ir perspektyvos. Mokslo darbai [Role of Higher Education Institutions in Society: Challenges, Tendencies and Perspectives. Academic papers]*, 1 (1), 130–134.
71. Stumbraitė-Vilkišienė, E. (2011). Piliečių dalyvavimui, teikiant viešąsias paslaugas, įtakos turintys veiksniai. *Tiltai*, 4, 111–121.
72. Taylor-Gooby, P. (2012). The civil society route to social cohesion. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 32 (7/8), 368–385.
73. Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto leidybos centras.
74. Tijūnaitienė, R. (2009). Dalyvavimo pilietinės visuomenės organizacijose motyvacijos raiška ir plėtojimas (daktaro disertacija, Kauno technologijos universitetas).
75. Tijūnaitiene, R., Balciunas, S. (2010). Individualistic Motivation of Citizens Participating in Civil Society Organizations. *Inžinerinė ekonomika [Engineering Economics]*, 21 (4), 408–416.
76. Tijūnaitiene, R., Bersenaite, J. (2011). Citizens' Intentions to Participate in Civil Society Organisations. *Inžinerinė ekonomika [Engineering Economics]*, 22 (2), 165–174.
77. Tijūnaitiene, R., Neverauskas, B., Balciunas, S. (2009a). Expression of Collectivistic Motives of Lithuanian Citizens Participation in Civil Society Organizations. *Inžinerinė ekonomika [Engineering Economics]*, 3 (63), 67–74.
78. Tijūnaitienė, R., Neverauskas, B., Balčiūnas, S. (2009b). Motivation Expression of Citizen Participation in Organizations of Citizen Society. *Inžinerinė ekonomika [Engineering Economics]*, 1 (61), 65–74.
79. Turnhout, E., Van Bommel, S., Aarts, N. (2010). How Participation Creates Citizens: Participatory Governance as Performative Practice. *Ecology and Society*, 15 (4), 1–15.
80. Vallerand, R. J. (2004). Intrinsic and Extrinsic Motivation in Sport. *Encyclopedia of Applied Psychology*, 2, 427–435.
81. van Stekelenburg, J., Klandermans, B., van Dijk, W. W. (2009). Context Matters: Explaining How and Why Mobilizing Context Influences Motivational Dynamics. *Journal of Social Issues*, 65 (4), 815–838.
82. Zaleskienė, I., Gudžinskienė, V., Orintienė, G., Suboč, V. (2008). *Visuomeniškai aktyvūs 16 – 24 metų asmenys*. Tyrimo ataskaita. Prieiga per internetą: http://www.smm.lt/uploads/documents/Svietimo_bukles_tyrimai/2008metai/2008papildomai/Visuomeniskai_aktyvus_asm_2009_03_10.pdf
83. Zaleskienė, I., Tamulevičiūtė, A. (2007). Besimokančio jaunimo visuomeninio aktyvumo raiška Lietuvoje. Socialinė pedagoginė pagalba. *Socialinis ugdymas*, 3 (14), 88–105.
84. Zaleskienė, I., Žadeikaitė, L. (2012). Socialinis dalyvavimas: jaunimo požiūris. *Socialinis ugdymas*, 20 (31), 63–77.
85. Žiliukaitė, R. (2010). Pilietinių veiklų rizikos ir motyvacija dalyvauti pilietinėse veiklose šiandieninėje Lietuvos visuomenėje. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2 (27), 116–130.

Bersėnaitė, J., Tijūnaitienė, R.

Changes in Motivation to Participate in Civil Society Organisations: Expression of Individualistic Motives in Aspect of Benefits

Summary

It is admitted that issues of motivation for voluntary participation were little analysed in context of management (e.g., Marcinkevičiūtė, 2010; Christauskas, Petrauskienė, Marcinkeviciute, 2012). In Lithuania the topic of citizen involvement is particularly popular in political science (e.g., citizen political participation is actively analysed in publications by Imbrasaitė (2009a, b; 2010; 2011) etc). This article focuses on managerial context, therefore relevance of the topic and comparison of data of empirical research is based on increasing attention of scientists (e.g., Tijūnaitiene, Neverauskas, Balciunas, 2009b; Petukienė, 2010; Buzaitytė – Kašalynienė, Narkeliūnaitė, 2011; Raipa, Buškevičiūtė, 2011; Stumbraitė-Vilkišienė, 2011;

Christauskas et al., 2012; Gudžinskienė, Kurapkaitienė, Januškevičiūtė, 2013) to motivation to participate in civil society organisations and participation of individual segments.

However, in the present article, like in the previous publications by one of the co-authors of this article, domain of scholarly inquiry is restricted not to participation as a construct, but to motivation to participate viewed as one of the determinants of the concept of participation (Tijūnaitienė, 2009), which consists of collectivistic and individualistic motives, the latter being sorted into benefits and costs. Participation costs have been the object of numerous theoretical and empirical researches, meanwhile benefits have received less, therefore the current publication discloses the dynamics of benefits

of participation in CSOs (individualistic motives). Obviously, increased or decreased citizen motivation to participate is manifestation of changes.

Research problem of the article is formulated as the following question: how are individualistic motives (in aspect of benefits) regarding participation in activities of CSOs expressed and what tendency of changes in individualistic motives is identified in empirical researches in Lithuania?

Research aim is to analyse/reveal changes in individualistic motives to participate in CSOs in the aspect of benefits.

Research objectives are:

1. To provide a theoretical review of individualistic motives to participate in CSOs in the aspect of benefits.
2. To reveal empirical facts regarding individualistic motives to participate in CSOs by comparing results of research carried out by Tījūnaitienė in 2007 with results of similar research carried out by other scientists in 2008-2013, focusing on social-demographic characteristics.

Research logic. Most of the results of the research carried out by Tījūnaitienė in 2007 are presented in publications by Tījūnaitienė and Balciunas (2010), Tījūnaitienė and Bersenaite (2011), Tījūnaitienė, Neverauskas and Balciunas (2009a, b). Therefore, this article presents only the data revealed in the course of dissertation research but not presented in the said publications; however, these data are compared to results of research by other scholars and evaluated against changes until 2013

The making of the present article involved multiple stages. First, some of the results discussed in this article have been taken from empirical research carried out by Tījūnaitienė in 2007 and based on mutual incentives theory proposed by Simmons and Birchall (it is described in detail in Tījūnaitienė et al., 2009; Tījūnaitienė, Balciunas, 2010). The mentioned publications present results of part of the research that involved questioning 987 respondents, which are related to motivation of citizens of Lithuania (individualistic and collectivistic motives) and intentions to participate in CSO activities. Second, results of the empirical research carried out in 2007 were interpreted and compared with the research of the recent five years (e.g., Gedvilienė, Karasevičiūtė, 2012; Gerulaitis et al., 2011; Gudauskas, 2010; Guščinskienė, Čiburienė, 2010; Januškevičiūtė, Čepulkauskienė, 2012; Paužuolienė, Mauricienė, 2012; Pilkauskaitė–Valickienė, Žukauskienė, 2013 etc.) to find similarities and changes.

Research methods. In the first part of the article *analysis of scholarly literature* describing citizens' motives to participate was carried out.

The process of empirical research by Tījūnaitienė (2009) involved the methods of *questionnaire survey*, *descriptive analysis*, *frequency analysis*, and *factor analysis*. Therefore, the empirical part of the present article has been produced after identification of influence of *gender*, *age*, *income* and *education* on expression of individualistic motives in aspect of benefits. Citizen motivation for participation in CSO having been sorted into individualistic and collectivistic motives, each of

the individualistic motives was taken separately and then compared with the other motives in order to determine the peculiarities of motivation for participation.

Comparative method was applied for the second part of the article to harmonise information provided in researches carried out by different scientists and obtained in different data collection methods and years. This method enabled description of similarities and changes in motives of citizens participating in CSO and also made "implementation of comparative actions as well as analysis and organisation of the entire research" (Tidikis, 2003, p. 415) possible.

Analysis of scholarly literature revealed that collectivistic and individualistic motives comprising motivation for participation in CSO are associated with costs and benefits as well as attitudes expressed as reasons for behaviour. Scholarly literature review having been done it was found that individualistic motives are sorted into internal and external ones. It was noted that in different publications motives such as *reputation*, *social interaction*, *good mood* and *pleasure* are attributed either to internal motives or external drivers, although this is not the same.

As to reasons for citizen participation in CSO activities most common references are to psychological (internal) motives (satisfaction, pleasure) and materialistic (external) drivers (rewards, money). Benefits exceeding costs of participation are considered to be personal growth, self-realisation, recognition in society, gaining higher status, and building good reputation. Individualistic motivation for citizen participation, which is based on psychological factors, is related to positive emotions, satisfaction of personal desires, sense of better control over own life, etc.

Analysis and comparison of various empirical researches published in 2008-2013 (including the one by Tījūnaitienė (2009), viewed by the authors of this article as the principal research, as well as subsequent researches) shows a tendency for citizen participation to be driven mainly by internal motives (such as opportunity to gain new knowledge, understanding, self-confidence, improve skills and competences, desire to help others, self-realisation, pleasure, possibility to express own opinion) and significantly less by external incentives (such as financial reward, more significant social role or career benefits). Thus analysis of researches points to a certain stability of motives for participation: individual benefit of participation for citizens is self-realisation and personal growth, learning experience, which lead to professional and social integration.

To sum up scholarly research data and their interpretations, several tendencies and changes in motivation for participation in CSO in the sociodemographic aspects analysed in the article can be identified. First, regular references in various researches to female citizens' *increased self-confidence* as a motive to participate are observed. Moreover, females appreciate the benefits brought by participation (opportunity to gain experience of *learning* with and from others) more than males do. However, it was also noticed that *respect from other people* – a motive for participation identified in the research by Tījūnaitienė – was not very significant to any of the genders.

Furthermore, motive of *CSO leader's help in dealing with personal problems* was not even included in any other assessment of motives for participation.

Comparing citizens' assessments of motives from the aspect of dependence on income the following trends have been noticed: *financial reward* as motive for participation in CSO is least emphasized by people with higher income who see other benefits brought by participation in CSO: *opportunities for self-realisation, increasing self-confidence, sense of better control over own life, etc.*

Many researchers point out that youth compared to older people give more prominence to *learning opportunities* as benefit of participation in CSO, place greater emphasis on psychological motives for participation and are generally more inclined to get involved in CSO activities on the example of other members (probably of older ones as well). Therefore, participation enables youth to educate themselves and socialise, in other words, knowledge and

understanding are particularly notable stable motives for participation.

Nevertheless, comparison of results of researches by different scholars also highlighted some contradictions between the factor of education and the assessments of motives for participation. Depending on the context (cultural, geographical, etc), changes in assessments of motives for participation are revealed: with persons of different levels of education getting involved in CSO activities a tendency to motivate participation in CSO by the opportunity to *gain new knowledge, competences, share personal knowledge and experience, realise one's personal potential etc.*, which might have not been possible to accomplish in usual setting, with the education gained, gets increasingly more prominent.

Keywords: *civil society organizations, participation, individualistic motives.*

Straipsnis recenzuotas.

Straipsnis gautas 2013 m. rugsėjo mėn., priimtas 2013 m. gruodžio mėn.

The article has been reviewed.

Received in September 2013, accepted in December, 2013.